

* اشاره:

صنایع پتروشیمی که در آن‌ها هیدروکربورهای نفتی به محصولات ارزش‌تر تبدیل می‌شوند، از تنوع تولیدات برخوردار است. محصولات پتروشیمی مانند پلاستیک‌ها، رزین‌ها، سموم، الیاف مصنوعی، اسیدها، شوینده‌ها، لاستیک‌ها و ... از ارزش‌افزوده بالایی برخوردار می‌باشند و هزاران صنعت دیگر به‌عنوان صنایع پایین دستی پتروشیمی به این مواد نیاز دارند.

باتوجه به نیاز روزافزون انسان به مواد پتروشیمی و ارزش‌افزوده این مواد (بین ۵۰ تا ۵۰۰ درصد) صنعت پتروشیمی در جهان به‌ویژه پس از دومین جنگ جهانی مورد توجه قرار گرفت.

با وجود آن‌که منطقه خاورمیانه بیش از دوسوم ذخایر نفت و سهم قابل توجهی از ذخایر گاز جهان را در اختیار دارد، با این حال هنوز سهم واقعی خود را از بازار پتروشیمی به‌دست نیاورده است.

درحالی که سالانه حدود یک‌هزار میلیارد دلار مواد پتروشیمی در جهان مبادله می‌شود، در سال ۱۹۹۵ اروپای غربی، ژاپن و آمریکا ۵۷ درصد و خاور میانه فقط ۳/۴ درصد تولید مواد پتروشیمی در جهان را به‌خود اختصاص دادند.

به اعتقاد بسیاری از کارشناسان، ایران به‌لحاظ برخورداری از مواد اولیه موردنیاز این صنعت، در تولید مواد پتروشیمی از مزیت نسبی برخوردار است. ایران ۱۰ درصد ذخایر نفت و ۱۵ درصد ذخایر گاز طبیعی جهان را در اختیار دارد و می‌تواند در تولید و عرضه مواد پتروشیمی به بازارهای جهانی، فعال باشد.

در این گزارش به بررسی موقعیت صنعت پتروشیمی ایران، وضعیت کنونی و دورنمای آتی تجارت مواد پتروشیمی می‌پردازیم.

صنعت پتروشیمی، تشکیل می‌داد.

○ ظرفیت تولید صنایع پتروشیمی تا پیش از انقلاب اسلامی به مرز ۱/۴ میلیون تن رسید، اما در پایان جنگ فقط سالانه ۸۰۰ هزار تن تولید داشت.

هم‌چنین ۱/۷۴ میلیارد دلار صرف اجرای طرح گسترش مجتمع پتروشیمی شیراز با ظرفیت تولید سالانه ۱/۲ میلیون تن و مجتمع پتروشیمی بندر امام (ره) با ظرفیت سالانه ۵/۲۲ میلیون تن، تعهد پرداخت شد.

در دورانی که صنعت پتروشیمی در جهان به سرعت درحال

پتروشیمی مزیت نسبی برای صادرات

جایگاه صنعت پتروشیمی در ایران

استفاده بهینه از ذخایر نفت و گاز و تبدیل آن‌ها به محصولات با ارزش‌افزوده بیشتر در راستای برنامه اقتصاد بدون نفت، مدنظر برنامه‌ریزان و سیاست‌گزاران اقتصاد ایران است.

شروع صنعت پتروشیمی در ایران به سال ۱۳۲۷ و تأسیس واحد کود شیمیایی مرودشت بر می‌گردد. از آغاز پیدایش صنعت پتروشیمی در ایران تا سال ۱۳۷۵، حدود ۲/۴ میلیارد دلار در این بخش سرمایه‌گذاری یا تعهد پرداخت شد. از این مبلغ ۶۹۷ میلیون دلار صرف واحدهای به تولید رسیده شد و ظرفیت تولید تا مرز ۴/۱ میلیون تن در سال افزایش یافت که ۳/۸ میلیون تن آن را کودهای شیمیایی با کمترین ارزش‌افزوده در

شیمیایی خارک، پتروشیمی فارابی، شرکت شیمیایی بازارگاد و شرکت کربن ایران تأسیس و راه‌اندازی شدند و طرح‌های توسعه پتروشیمی شیراز و بندرامام نیز آغاز شد.

○ با ۷/۲ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری در صنعت پتروشیمی در دوران سازندگی، ظرفیت تولید مواد پتروشیمی به ۱۰/۵ میلیون تن در سال ۷۵ و سپس حدود ۱۳ میلیون تن در سال جاری افزایش یافت.

دهه ۶۷-۱۳۵۸ را می‌توان به دوران رکود صنعت پتروشیمی تشبیه کرد.

مسائل ناشی از جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و حمله نظامی به واحدهای پتروشیمی مانع از انجام سرمایه‌گذاری‌های کلان در صنعت پتروشیمی کشور شد. حتی عملیات تکمیل مجتمع پتروشیمی بندرامام (ره) نیز به دلیل جنگ تعطیل شد.

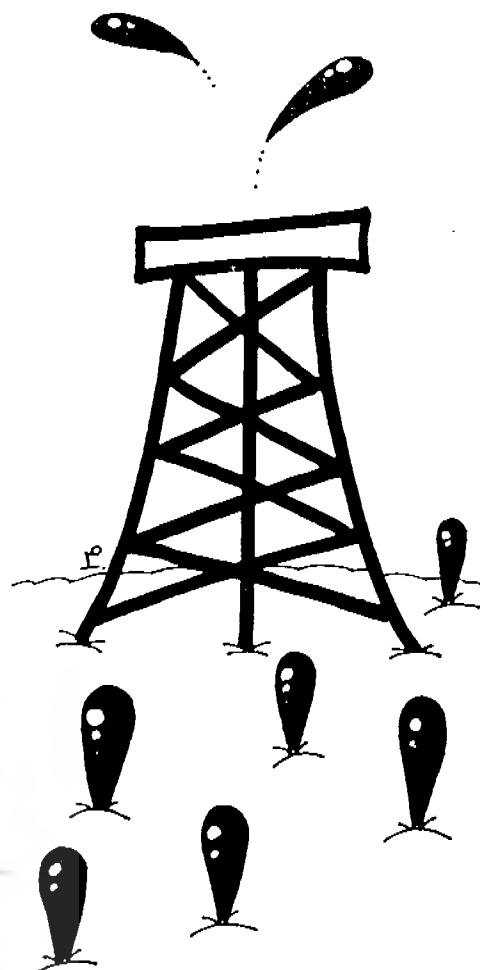
با وجود شرایط جنگ و محاصره اقتصادی، برخی از طرح‌های نیمه‌تمام از جمله طرح گسترش پتروشیمی شیراز، با حداکثر استفاده از منابع داخلی و صرف ۳۸۰ میلیون دلار، طرح کلر الکالی شیراز با ظرفیت سالانه ۷۵ هزار تن به تولید رسید.

در همین زمان طرح‌های آروماتیک اصفهان با ظرفیت ۱۹۳ هزار تن، کود فسفاته با ظرفیت ۲۵۰ هزار تن، مجتمع پتروشیمی اراک با ظرفیت ۵۳۴ هزار تن و متانول شیراز با ظرفیت ۸۴ هزار تن در سال با مجموع سرمایه‌گذاری ۱/۸۸ میلیارد دلار شروع شد.

با وجود سرمایه‌گذاری‌های انجام شده، توان تولید محصولات پتروشیمی در کشور در سال ۶۷ (زمان جنگ) تا مرز سالانه ۸۰۰ هزار تن کاهش یافت، هرچند که ظرفیت تولید تا ۵/۴ میلیون تن در سال افزایش داشت.

سال‌های ۷۵-۱۳۶۸، دوران اوج شکوفایی صنعت پتروشیمی ایران بود. در این مدت ۷/۲ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری در این صنعت شد و ضمن بازسازی ظرفیت‌های موجود، مجتمع پتروشیمی بندرامام نیز تکمیل کردید.

با اجرای دیگر طرح‌های پتروشیمی، ظرفیت تولید مواد پتروشیمی ایران در پایان سال ۷۵ به مرز ۱۰/۵ میلیون تن و در سال جاری به بیش از ۱۳ میلیون تن رسید. ایران که در آغاز برنامه اول توسعه اقتصادی، سالانه ۲/۵ میلیارد دلار صرف

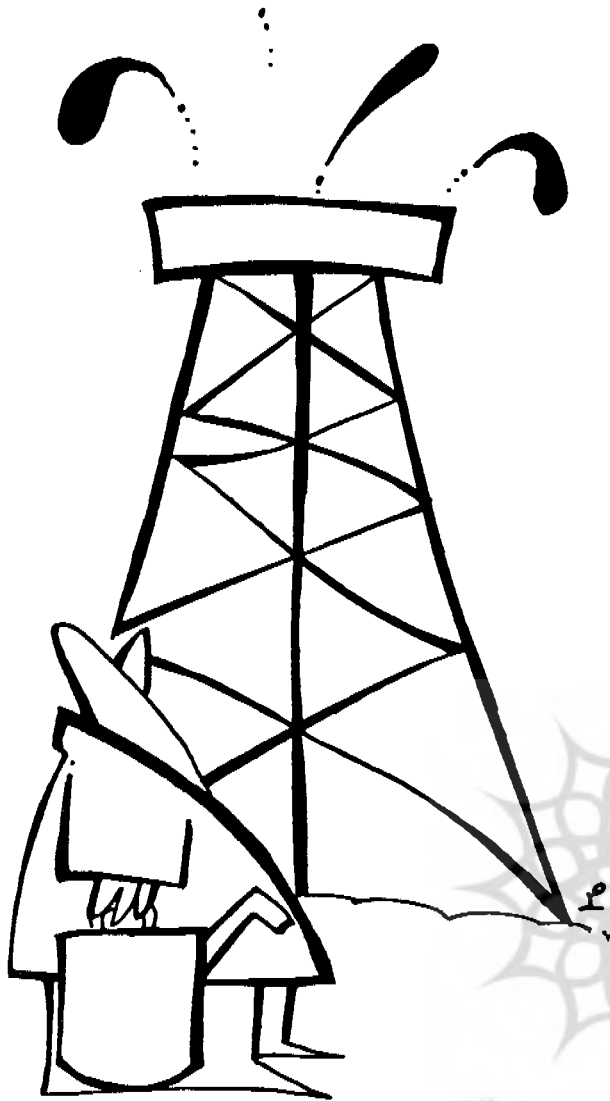

رشد و گسترش بود، ایران دانش فنی این صنعت را در اختیار نداشت و مسئولان کشور نیز توجه زیادی به این امر نداشتند، به طوری که از قافله رشد صنعت پتروشیمی عقب ماندیم و فرصت‌های ارزشمندی از دست رفت.

در سال‌های ۵۷-۱۳۵۲ که دوران طلایی رشد صنعت پتروشیمی در جهان بود، با وجود درآمدهای سرشار نفتی، فقط حدود یک میلیارد دلار در صنعت پتروشیمی ایران سرمایه‌گذاری شد.

○ دهه ۶۷-۱۳۵۸ دوران توقف و رکود صنعت پتروشیمی بود، زیرا جنگ و محاصره اقتصادی اجازه پیشرفت کار را نمی‌داد.

تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، واحدهای پتروشیمی شیراز، شرکت شیمیایی رازی، پتروشیمی آبادان، شرکت

رسید. در نتیجه سهم ایران از تولید مواد پتروشیمی در خاورمیانه به ۱۵ درصد می‌رسد. سرمایه‌گذاری ارزی برای دستیابی به این هدف ۱/۲ میلیارد دلار تخمین زده شده است.

حضور در بازار جهانی مواد پتروشیمی

با وجود تلاش‌هایی که در سه سال اخیر برای بازاریابی و فروش مواد پتروشیمی ایران در خارج از کشور انجام شده و استقبال قابل توجهی که از تولیدات ایرانی شده است، هنوز آن‌چنان که باید از روند تجارت پتروشیمی جهان آگاه نیستیم. مواد پتروشیمی تولیدی ایران قابل تبدیل به مواد سبک‌تر و با ارزش افزوده بیشتر می‌باشد و لذا هنوز فضای مساعدی برای سرمایه‌گذاری در صنعت پتروشیمی و به‌دست آوردن محصولات با ارزش بالاتر وجود دارد.

با وجود محدودیت منابع کشور، می‌توان بازار سرمایه داخلی و سرمایه‌گذاران خارجی را به سرمایه‌گذاری در صنایع

واردات مواد پتروشیمی می‌کرد، در سال ۷۳ به میزان ۱/۹ میلیون تن مواد پتروشیمی به ارزش حدود ۲۷۰ میلیون دلار صادر کرد و اینک ارزش صادرات این مواد سالانه بالغ بر ۵۰۰ میلیون دلار است.

ارزش تولیدات مواد پتروشیمی ایران اکنون بالغ بر ۶۰۰۰ میلیارد ریال می‌باشد و انتظار می‌رود تا پایان برنامه دوم این رقم به حدود ۹۰۰۰ میلیارد ریال برسد.

اجرای طرح‌های گسترش صنعت پتروشیمی در دوران سازندگی، حدود ۲/۶ میلیارد دلار صرفه‌جویی ارزی داشت، ضمن آن‌که تولیدات این صنعت را ظرف هفت سال، ۴ برابر کرد. در میان طرح‌های اجرا شده، تکمیل مجتمع پتروشیمی بندرامام (ره) پس از انصراف شرکت ژاپنی از ادامه قرار داد، از مهم‌ترین رخدادهای تاریخ پتروشیمی ایران است. بسیاری از کارشناسان غربی تکمیل این طرح را تقریباً ناممکن می‌دانستند. توسعه صنعت پتروشیمی ایران با اجرای برنامه اقتصاد بدون نفت و تکیه بر صدور محصولات با ارزش افزوده بالاتر، ادامه خواهد یافت.

از آن‌جا که در مقابل ایجاد هر فرصت شغلی در صنعت پتروشیمی، بیش از ۲۰ فرصت شغلی در صنایع جانبی و زیردست آن ایجاد می‌شود، پتروشیمی هم‌چنان در صدر اولویت‌های سرمایه‌گذاری و توسعه قرار دارد.

در دومین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی کشور، سیاست صنعت پتروشیمی، بر افزایش صادرات و ورود به بازارهای جهانی ضمن تأمین نیازمندیهای بازار داخلی، استوار شده است. افزایش سوددهی از طریق ارتقاء بهره‌وری و کارآیی صنعتی و سرانجام خصوصی‌سازی نیز مدنظر است.

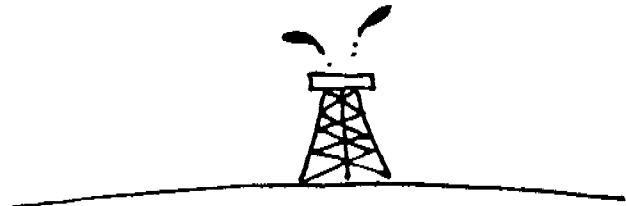
○ تا پایان برنامه دوم ارزش تولیدات پتروشیمی به سالانه ۹۷۳۰ میلیارد دلار و صادرات آن به ۱/۶ میلیارد دلار خواهد رسید.

در برنامه دوم شش طرح تولیدی و یک طرح زیربنایی پتروشیمی به اجرا در می‌آید تا ظرفیت تولید مواد پتروشیمی ۲/۷ میلیون تن در سال افزایش یابد. برپایه پیش‌بینی‌های انجام شده، در پایان برنامه دوم ارزش تولیدات پتروشیمی به سالانه ۹۷۳۰ میلیارد ریال و صادرات آن به ۱/۶ میلیارد دلار خواهد

باید به آن توجه جدی مبذول داشت.

○ با وجود سیاست‌های حمایتی جامعه اروپا و دیگر کشورها، رقابت در بازار جهانی مواد پتروشیمی چندان آسان نیست، اما بازار آسیای میانه و آفریقا به روی تولیدات پتروشیمی ایران باز است.

به‌رحال برای حضور فعال در بازارهای مواد پتروشیمی باید بیش از پیش فعال شد. هرچند که بازار داخلی این مواد نیز از وسعت و تقاضای قابل‌توجهی برخوردار است.

پتروشیمی ترغیب نمود. این صنایع قدرت بهره‌وری و سوددهی بسیاری دارند و بازار فعال و گسترده‌ای در جهان دارا می‌باشند.

اگرچه رقابت در بازار مواد پتروشیمی به‌لحاظ سیاست‌های حمایتی برخی کشورها به‌ویژه اتحادیه اروپا آسان نیست، لیکن بازار این مواد در آسیای میانه و قفقاز، آفریقا و ... فضای وسیعی دارد که می‌توان وارد آن شد.

هم‌چنین تولید مواد پتروشیمی می‌تواند مواد اولیه بسیاری از صنایع کشور را تأمین کند و از طریق صدور تولیدات آن‌ها، درآمد ارزی را تقویت کرد.

ضرورت خصوصی‌سازی در صنعت پتروشیمی به‌منظور افزایش کارایی واحدهای پتروشیمی بسیار حساس است که